

ELS TRES GRANS DEBATS QUE DEFINIREN EL SOCIALISME

Ramon ALCOBERRO

Des d'un punt de vista històric, el socialisme es pot explicar a través de tres grans debats que contribuïren a definir la teoria política i a marcar-ne els límits:

- 1.- Marx contra Bakunin. (1872)**
- 2.- Bernstein contra Rosa Luxemburg. (1898)**
- 3.- Socialdemocràcia versus liberalisme social - Tercera via. (1998)**

EL PRIMER GRAN DEBAT: MARX CONTRA BAKUNIN (1872)

L'any 1871, l'Associació Internacional de Treballadors (AIT, també coneguda com a 1ª Internacional), té només vuit anys quan viu una escissió que li serà fatal. Fundada l'any 1864 l'AIT vol aconseguir la unitat dels obrers en la seva lluita per l'emancipació. Marx figura entre els fundadors, al costat dels sindicats britànics i alemanys i de grups d'obrers francesos de tendència proudhoniana. L'any 1868 se'ls uneix Mikhail Bakunin amb les seccions de la seva organització l'Aliança Internacional per al la Democràcia Socialista, forta a Rússia, Itàlia, Catalunya i Andalusia. A partir d'aquell moment comença la pugna Marx-Bakunin.

Per a Marx la Internacional ha de preparar la conquesta del poder polític per part del moviment obrer, condició de la construcció d'una societat socialista, és a dir, d'una societat que haurà abolit la propietat privada. Arribar a aquest objectiu suposa una organització forta, centralitzada, que dirigeixi la lluita i que (en el possible) tingui la base a Londres, perquè Anglaterra és el país capitalista més desenvolupat, on es dona la major concentració econòmica (i també perquè Marx no podia tornar a Alemanya per raons polítiques). Cal, a més, elaborar una teoria de la història i de l'economia que expressi la visió 'científica' del món, pròpia de la classe obrera, i que es pugui usar en la lluita política perquè fins ara «la ideologia dominant és la de la classe dominant».

Bakunin opina, en canvi, que un moviment polític centralitzat conduirà de forma inevitable a un «socialisme autoritari», perquè fins i tot suposant que pogués alliberar els obrers, els tornaria a sotmetre al jou d'un partit únic i faria aparèixer la burocràcia com a nova classe. Les masses passarien de ser oprimides pel el capitalisme liberal a ser-ho pel capitalisme d'Estat i per la burocràcia del partit. L'alternativa bakuninista és el «socialisme llibertari», una federació d'associacions de productors, de base autogestionada (bàsicament cooperativista). Al centralisme centralista de Marx, Bakunin hi oposa el principi d'autonomia de les organitzacions, cadascuna de les quals ha de tenir dret a triar per ella mateixa els seus propis objectius i la seva pròpia estratègia. També considera que cal una lluita ideològica contra la burgesia però el seu model és el positivisme i l'anticlericalisme.

L'any 1871, la conferència de Londres de l'AIT tanca el debat encarregant a Marx que recordi com la presa del poder polític és «el primer deure de la classe obrera» i l'any següent Bakunin i els seus abandonen l'AIT.

Amb aquesta primera polèmica, el socialisme es dividí en dues branques: socialisme marxista i socialisme llibertari, tots dos eren revolucionaris (creien un canvi radical del model social, però discrepaven en la manera d'organitzar la classe treballadora, en el paper de la llibertat i en el model polític que proposaven).

Abans de la guerra civil (1936-1939) el socialisme marxista quasi no arrelà a Catalunya, excepte en petits grups (bàsicament centrats en la revista 'Justícia Social' de Reus i en moviments locals com els que aglutinaren els germans Xirau-Palau a Figueres). En canvi progressen el republicanisme (amb pensadors com Narcís Roca i Farreras i posteriorment Rovira i Virgili) i l'anarquisme amb Federico Urales i Salvador Seguí i Àngel Pestaña, fins convertir Barcelona en 'la Rosa de Foc'.

EL SEGON GRAN DEBAT: BERNSTEIN CONTRA ROSA LUXEBURG (1898)

A finals del segle XIX, els obrers continuen defensant molt majoritàriament la teoria de la presa del poder violenta i revolucionària per part del proletariat, amb la consegüent destrucció de l'ordre burgès. Però lentament els partits socialistes comencen a guanyar escons als parlaments burgesos i un bon nombre de dirigents socialistes, tot i mantenir la retòrica de consum intern, adopten una «estratègia oportunista» (en expressió de Lenin), aprofitant els forats de l'ordre legal i negociant avenços socials lents. Els grups reformistes comencen a identificar «socialisme» amb «democràcia de la majoria», suposant que la majoria del poble són els treballadors –que, en hipòtesi, votaran pels grups socialistes. D'aquesta manera l'estratègia insurreccional queda oblidada i el socialisme democràtic ho subordina tot a l'estratègia parlamentària. Edward Bernstein (1850-1932) dóna cobertura teòrica a aquest canvi de rumb iniciant el que s'ha anomenat 'austromarxisme', o 'marxisme dels professors' perquè molts dels qui teoritzen el reformisme socialista són professors universitaris de l'àmbit austrogermànic. Rosa Luxemburg s'hi enfronta amb una crítica radical que durant molts anys definirà una alternativa socialista a la socialdemocràcia, REFORMA SOCIAL O REVOLUCIÓ (1898).

Bernstein revisa tant la filosofia de la història com la teoria econòmica de Marx. Assumeix la tesi utilitarista (i liberal) segons la qual conceptes com el valor d'ús i el valor de canvi són inútils a l'hora d'entendre la fixació de preus. L'únic valor d'un producte és el que se'n vulgui pagar al mercat, independentment de les hores o els anys que s'hagi trigat a fabricar-lo o, fins i tot, de la necessitat que se'n tingui. Tampoc no és cert que el socialisme hagi d'arribar inexorablement, ni que sigui cap necessitat històrica inscrita en les contradiccions internes del capitalisme, com pensava Marx portat per una exageració del hegelianisme. La història no està escrita a priori i, per tant, no condueix al socialisme, ni enlloc d'una manera predeterminada. El socialisme és, en canvi, bàsicament una opció moral, un deure intern, o imperatiu categòric, de tipus kantian, derivat de la convicció que les persones no són 'coses', ni eines, sinó finalitats en si mateixes. Bernstein considera que el capitalisme no s'esfondrarà i que resulta més útil per a la majoria del poble fer una suma de reformes en profit dels obrers oblidant el somni d'una revolució (que a part de ser de resultat incert, portaria inevitablement devastació i guerra).

Per a Bernstein, el socialisme no és una qüestió de finalitats (no s'hi «arriba» com si es tractés d'una terra promesa), sinó de mitjans. D'aquí la frase: «el moviment ho és tot». Una forta organització sindical (amb caixa de resistència per afrontar llargues vagues) i l'augment de la cultura dels obrers permetran conquestes socials substancials i una transició gradual vers una societat més justa.

Per a Rosa Luxemburg una suma de reformes no fa més just el capitalisme perquè no posa en qüestió els fonaments mateixos de l'explotació que es troben en la propietat privada. El socialisme només pot provenir d'un capgirament radical de la situació; les conquestes reformistes que es puguin aconseguir (lleis socials, cooperativisme...) tot i benvingudes són sempre limitades i només responen a la por de la burgesia que els obliga a fer concessions. El socialisme passa per la presa del poder per la classe obrera.

Aquest debat prefigura l'escissió entre socialistes i comunistes que es produirà com a conseqüència de la revolució soviètica (1917) i amb la fundació l'any abans de la Lliga Espartaquista (1916). Des d'aleshores el mot 'socialdemòcrata' fa referència només als partidaris de la via reformista.

Amb aquest segons gran debat el socialisme passa a dividir-se entre dos grans grups que prenen el nom de 'socialdemocràcia' (Bernstein) i 'socialisme democràtic' (Rosa Luxemburg). La socialdemocràcia no creu en la propietat social, ni en la revolució i considera que l'únic camí políticament viable és l'aprofundiment de la democràcia. El seu valor bàsic és la solidaritat, entesa com a compassió.

El socialisme democràtic creu en la democràcia com a instrument, però no abdica d'una societat sense classes. No defensa la solidaritat sinó la justícia, entesa com a igualtat. A la pràctica, com a moviment influent, es va dissoldre amb la mort de Rosa Luxemburg i l'aparició del nazisme.

A Catalunya el socialisme democràtic el representen Joaquim Maurín (1898-1973) abans de la guerra i l'antic poumista Josep Rovira i Canals (1902-1968) posteriorment. El principal representant de la socialdemocràcia, o com ell en deia, el 'treballisme', fou el President del Parlament republicà Manuel Serra i Moret (1884-1963), autor del llibre clàssic del republicanisme cívic CIUTADANIA CATALANA (1957).

Al marge del debat socialista i en l'òrbita del comunisme, Stalin fou el primer a adonar-se de la importància de vincular la lluita socialista a la lluita per la independència dels països colonials i a teoritzar que és l'explotació de les colònies el que permet l'alt nivell de vida dels obrers a Europa.

L'Estat del Benestar i la guerra freda (posterior a la 2ª Guerra Mundial) aturaren el debat sobre el socialisme fins a finals del segle XX, mentre governs socialdemòcrates gestionaven els principals Estats d'Europa occidental, alternant-se amb liberals i conservadors.

L'ÚLTIM GRAN DEBAT: SOCIALDEMOCRÀCIA VERSUS LIBERALISME SOCIAL-TERCERA VIA (1998)

L'any 1998 el sociòleg britànic Anthony Giddens publica LA TERCERA VIA, l'obra amb què pretén repensar de dalt a baix la socialdemocràcia a partir d'assumir que les economies amb menys presència de l'Estat han resultat més efectives al llarg de l'últim quart del segle XX. Giddens considera que la 'vella' socialdemocràcia és presonera del sindicalisme i de la burocràcia.

Giddens assumeix tant el fracàs del comunisme, obvi amb l'aparició del sindicat polonès Solidarnosc (1980) i amb l'esfondrament del mur de Berlín (1989), com l'èxit de les polítiques liberalitzadores i antisindicals dels conservadors i tota la crítica neoliberal. Fustiga «l'igualitarisme» i l'«estatisme» com a impediments per al

creixement de l'economia, considerant que sense creixement econòmic hi haurà inevitablement atur i una situació pitjor per als obrers.

La «vella socialdemocràcia» intervenia en l'economia i redistribuïa la riquesa, intentant pal·liar les injustícies del sistema capitalista. Per a Guiddens aquesta orientació està superada per dos motius:

1.- En una economia globalitzada l'Estat ja no pot actuar directament en l'economia perquè les multinacionals escapen al seu control. En conseqüència, el govern ha de deixar pas a la «governança», és a dir, ha de limitar-se a ser un instrument coordinador dels interessos empresarials i la seva intervenció en economia ha de ser com a molt de caire indirecte. Privatitzar les grans empreses permetria que milions de petits accionistes puguin invertir els seus estalvis en accions (i així garantir-se una jubilació privada).

2.- En una societat individualista la responsabilitat ha de ser personal. Un cop assolits escola per a tots i jubilació pagada, cadascú és responsable dels seus actes i del seus errors en la vida. No hi pot haver drets sense deures i, en conseqüència, millor que polítiques redistributives i subsidis als aturats cal fer, per exemple, cursets de reciclatge als aturats i deixar que cadascú es busqui les garrofes.

El socialisme com a objectiu de la lluita social quedava, doncs, oblidat, en un món en què s'encoratjava els obrers a invertir els seus diners en accions de les seves empreses (de les empreses que cada cop allargaven jornades laborals, externalitzaven feina, acomiadaven personal amb antiguitat i contractaven a temps parcial — de les empreses que Marx i Rosa Luxemburg volien fer desaparèixer de la faç de la terra). La igualtat com a meta era substituïda per apel·lacions a la 'solidaritat'. L'economia deixava sense espai la política (i d'això se'n deia 'realisme') que, al seu torn, s'allunyava cada cop més de la comprensió de la gent del carrer per servir interessos d'élites burocràtiques.

Aquest programa s'anomenà «Tercera via» i el va portar a la pràctica el govern del primer ministre laborista Tony Blair (1997-2007), tot i que tenia un precedent a Espanya amb el pacte dels socialdemòcrates amb falangistes i monàrquics que originà la Constitució de 1978.

Com a conseqüència, la socialdemocràcia clàssica entra en un cul-de-sac, substituïda pel liberalisme social i perd un grapat important de votants tradicionals. Significativament a principis del segle 21 cada cop més antics votants comunistes, socialistes i socialdemòcrates voten opcions dretanes —l'any 2008, alguns estudis revelaven que quasi 2 de cada 3 votants del Front Nacional ultradretà francès i 3 de cada 5 votants del Pol de la Llibertat italià (Berlusconi) són antics votants d'esquerres decebuts. Al cap i a la fi, quan els obrers industrials i del sector de serveis (que tenen en el seu treball el seu únic capital) se senten abandonats pels seus partits tradicionals, en busquen d'altres — com un riu busca una sortida al mar inundant el delta quan el seu curs queda barrat.

El socialisme havia estat una idea engrescadora i ho continua essent, tot i que, en la pràctica, més enllà de la retòrica de Jocs Florals, sigui «una idea engrescadora arxivada». En algun moment semblava fins i tot la concreció de les benaurances cristianes, però el pòsit moral del socialisme jeu sepultat des de fa molta anys. El debat actual ja no planteja el socialisme, sinó el 'postsocialisme', i gira al voltant de les possibilitats de convergir amb l'ecologisme (per l'esquerra) o de convertir-se en un accent social del liberalisme. Els objectius finals ningú no els recorda, més enllà dels llibres d'història. La desaparició de la propietat privada dels mitjans de

producció i la seva substitució per la propietat social s'ha revelat impossible en la pràctica o (segons una altra versió) no ha trobat un subjecte històric que la realitzés perquè la vella classe obrera es va integrar al sistema, la burocràcia va acabar empassant-se els beneficis socials i els interessos dels treballadors amb feina i dels sense feina són incompatibles. Avui la política decau i arreu s'imposa la gestió. La lluita per la igualtat –antiga com la vida– ha fracassat en el seu intent socialista i/o socialdemòcrata, igual com va fracassar el comunisme, tot i que no per les mateixes raons. Però està per veure que sense un horitzó d'igualtat social pugui haver-hi llibertat autèntica.